

ДИСКУСІЙНІ ПИТАННЯ РЕФОРМУВАННЯ ПЕНСІЙНОЇ СИСТЕМИ: СВІТОВИЙ ДОСВІД

Досліджено, що в останні роки міжнародні дебати щодо проведення пенсійної реформи було викликано значними демографічними змінами в країнах світу, які ставлять на меті підвищенні рівня соціального забезпечення громадян. Під час здійснення пенсійних реформ дуже важливо вивчити світовий досвід та проаналізувати найліпші можливості для певної країни. В усіх країнах наслідки та механізми функціонування пенсійних систем викликають ряд дискусійних питань та потребують постійної уваги, наукового обговорення та можливих змін.

Ключові слова: пенсійна система, пенсійна реформа, соціальне забезпечення, дискусійні питання, світовий досвід.

Реформуванню пенсійного забезпечення підлягли в основному розвинуті країни зі зрілою економічною системою. Слід зазначити, що суттєва різниця полягає у стартових позиціях більшості країн, які підтримують ці дебати. Залежно від типу уже існуючої пенсійної системи та проблем, що притаманні її функціонуванню, визначаються напрями подальшого її розвитку та вдосконалення: розвинуті країни у більшості випадків мають багаторівневу пенсійну систему, країни, що розвиваються, впроваджують ці багаторівневі системи, а, наприклад, Південна Африка взагалі не має елементів соціального забезпечення, окрім соціальної допомоги [12]. Під час здійснення пенсійних реформ дуже важливо вивчити світовий досвід та проаналізувати найліпші можливості для певної країни.

Теоретичні та практичні аспекти формування та функціонування систем пенсійного забезпечення знаходять відображення у працях вітчизняних та зарубіжних науковців, таких як С.В. Науменкова, О.П. Коваль, Г.М. Терешенко, Н.В. Ткаченко, А.Г. Загородній, Н.М. Пилипенко, Н. Бар, С. Гілліон, С. Месалаго, Дж. Стігліц, Р. Хольцман та ін. [5, 6–11].

У результаті дослідження світового досвіду з реформування пенсійних систем стає зрозумілим, що під час цих трансформаційних процесів у такому важливому сегменті соціального забезпечення виникає низка «вузьких місць», які не мають однозначного шляху вирішення. Але у публікаціях вітчизняних науковців та поширених інформаційних матеріалах стосовно реформування пенсійної системи України простежується досить чітко спрямоване позитивне обґрунтування обраного шляху змін у організаційному механізмі пенсійної системи з підкресленням тільки позитивних наслідків для суспільства та економіки.

Враховуючи вищезазначене, метою цієї статті є розкриття дискусійних питань, що виникають під час реформування та подальшого функціонування пенсійної системи на основі вивчення світового досвіду, критичний аналіз та обґрунтування пропозицій щодо тих аспектів, які мають актуальність для України на сучасному етапі пенсійної реформи.

Реформування пенсійних систем країн Латинської Америки та частково Східної Європи ініційовано Світовим банком, який підняв питання майбут-

ньої кризи загальнодержавної пенсійної системи (pay-as-you-go system – PAYG system).

Основна загроза традиційним PAYG системам полягає у старінні населення, що приводить до посилення залежності пенсіонерів від працюючих. Для нівелювання демографічних ризиків Світовий банк рекомендує залучати пенсійні кошти до приватного сектора та здійснює фінансову та технічну підтримку країн, в яких впроваджуються реформи (станом на 2011 р. було видано 204 кредити 68 країнам) [9, с. 8].

За типами проведення реформи пенсійних систем можна поділити на:

– параметричні (не структурні) – полягають у змінах методів калькулювання відрахувань та виплат в рамках PAYG систем;

– непараметричні (структурні) – включають заміщення частки загальнодержавної пенсійної системи приватним сектором. Цей тип реформ потребує радикальних змін у системі пенсійного забезпечення [10, р. 2].

Існують три загальні типи моделей структурних пенсійних реформ:

1) заміщення – повне заміщення державної системи на приватну. Державна система закривається для нових учасників, вони повинні звертатися до приватних пенсійних фондів;

2) паралельна – приватний сектор впроваджується як конкурентний, державна система реформується та продовжує функціонувати;

3) змішана – державний сектор продовжує забезпечувати базовими пенсіями, а приватна система пропонує додаткові пенсії [10, р. 3].

У країнах Центральної та Східної Європи (включаючи Угорщину, Польщу, Хорватію, Латвію) та в 11 країнах Латинської Америки були впроваджені структурні реформи пенсійної системи. Причому Угорщина була першою з країн, в якій розпочала діяти багаторівнева пенсійна система в основному не через старіння населення, а через суттєвий дисбаланс державного пенсійного фонду.

Таким чином, враховуючи вищезазначене, можна стверджувати, що Україною обрано шлях структурних реформ за змішаним типом. Грунтовні причини необхідності реформування пенсійної системи перебувають у фінансовій та демографічній площині.

Існують кілька підходів до трактування цілей реформ у сфері пенсійного забезпечення.

Світовим банком виділено цілі першого та другого порядку: по-перше, забезпечення адекватними, стійкими та надійними пенсійними виплатами з одночасним пошуком прийнятних для кожної країни можливих механізмів поліпшення добробуту. По-друге, мінімізація потенційного негативного впливу пенсійної системи на ринок праці та макроекономічну стабільність та максимізація впливу здійснених реформ на збільшення національних накопичень та розвиток фінансового ринку [9, р. 6].

Міжнародна організація праці (ILO) фокусується на першочергових цілях пенсійної системи:

– розширення покриття (охоплення) всього населення;

– захист проти бідності в старості, інвалідності або в випадку смерті годувальника для всього населення;

– забезпечення доходу, що замінює заробітну плату, за умов виходу на пенсію для всіх, хто робив внески;

– збереження доходу від інфляції та зростання стандартів життя;

– створення середовища для розвитку додаткового добровільного пенсійного забезпечення.

Як кількісний орієнтир коефіцієнта заміщення стандарти Міжнародної організації праці містять показник 40%. [7]. Саме таке значення коефіцієнта заміщення вказується за цільове в документах, що стосуються реформування пенсійної системи України.

Дослідниками викладених підходів зазначається акцентування уваги Світового банку на цілях другого порядку, а Міжнародної організації праці – на цілях першого порядку. Науковці та дослідники наголошують на обережному ставленні до структурних реформ, особливо за типом заміщення, тому що загальнодержавне пенсійне забезпечення, що гарантує мінімальну підтримку громадянам-пенсіонерам, повинно існувати [6, 10, 11].

Зазначимо основні характеристики державної системи пенсійного забезпечення: не визначений розмір накопичених внесків; визначені виплати; режим фінансування, що базується на системі PAYG або часткового взаємного фінансування; державне управління коштами пенсійної системи.

До основних характеристик приватних пенсійних систем відносять: визначені внески; невизначені виплати (в частині як накопичених інвестиційних доходів, так і відряджень з доходу, що залежить від заробітної плати, частки внесків та макроекономічних факторів), режим фінансування на основі повністю фінансованих індивідуальних рахунків, приватне управління коштами пенсійної системи [10, р. 2].

За результатами огляду інформаційних джерел, що висвітлюють питання реформування пенсійних систем стає очевидним, що в усіх країнах (і розвинутих, і тих, що розвиваються) наслідки та механізми функціонування пенсійних систем викликають ряд дискусійних питань та потребують постійної уваги, наукового обговорення та можливих змін.

Виникають такі дискусійні питання:

- чи приватна система ліпша за загальнодержавну з точки зору вирішення проблем перерозподілу коштів учасників системи;
- самофінансування чи система загальнодержавного забезпечення (PAYG);
- чи насправді приватна пенсійна система стимулює громадян до здійснення регулярних платежів;
- чи ринкова концентрація приватних фондів забезпечує конкуренцію та підвищує ефективність їх функціонування;
- суперечність між декларацією бажання інвестувати кошти у майбутню пенсію та фактично сплаченими внесками на добровільних засадах;
- чи насправді зростання коштів на рівні приватних фондів призведе до збільшення національних накопичень та економічного зростання;
- питання регулювання приватних систем;
- режим оподаткування у пенсійних системах;
- рівень адміністративних витрат.

Розглянемо кожне з них з метою зосередження уваги на можливих проблемних аспектах функціонування реформованої пенсійної системи саме зараз – під час досить повільного реформування вітчизняної пенсійної системи, коли термін впровадження другого рівня пенсійної системи залежить від подолання розбалансованості Пенсійного фонду України.

Перерозподіл коштів. Ефективність перерозподілу коштів в державних пенсійних системах вища за приватні, тому що перерозподільна функція виконується за чотирма напрямками: від молодого суб'єкта в своє ж майбутнє; від молодих до теперішніх пенсіонерів, від жінок до чоловіків, від багатих бідним. У системі приватного пенсійного забезпечення перерозподіл відбувається тільки за першим напрямом. Теоретично, це безумовно, так, але якщо в країні існують поточні проблеми дефіциту коштів державного пенсійного фонду, то отримані пенсії не забезпечують гідний рівень життя. Через це стає очевидним необхідність зміни механізму перерозподілу коштів пенсійної системи.

Самофінансування чи PAYG. Демографічні зміни, що відбуваються у розвинутих країнах, спровокували актуальність проведення структурного реформування пенсійної системи з пропозицією самофінансування майбутніх пенсій

громадянами. Вважається, що саме самофінансування допомагає усунути вплив демографічних ризиків на економіку країни [4,8].

Але існує й інша точка зору, «якщо взяти приклад конкретного індивідуума, то його участь у приватній пенсійній системі – це перенесення споживання на майбутнє. Якщо ж розглядати спільноту в цілому, то споживання пенсіонерів забезпечується прийдешніми поколіннями. В цілому економічна функція пенсійної системи полягає у поділі сукупного валового продукту між працюючими та пенсіонерами, тобто у зменшенні споживання працюючими для забезпечення споживання пенсіонерів. Як тільки це стає зрозумілим, то бачимо що PAYG система та самофінансування як механізми розподілу ВВП між працюючими та пенсіонерами не дуже відрізняються одне від одного з точки зору демографічних змін» [6, р. 194–195].

Стосовно України очевидно, що однорівнева солідарна пенсійна система вже давно не відповідає ні демографічній, ні економічній ситуації в державі. Саме тому і реформування пенсійної системи відбувається вже з 2003 р. Україною вже обрано шлях проведення структурної (непараметричної) реформи за паралельною моделлю, що закріплено на законодавчому рівні та деякі елементи вже частково впроваджені.

Стимулювання регулярних платежів. Як аргумент на користь проведення структурних реформ зазначається, що власник індивідуального пенсійного рахунку мотивований у регулярних відрахуваннях через потенційний дохід від цих інвестицій. Але приклад впровадження реформ у країнах Латинської Америки продемонстрував навіть зменшення відрахувань [10, р. 9].

Вважаємо, що саме цей дискусійний момент не виникає в країнах, де реформована пенсійна система містить в собі рівень обов'язкового накопичення як другу складову системи. Відрахування не можуть зменшитися через небажання громадянина, але ж при цьому його індивідуальні внески накопичуються на рахунку у приватному пенсійному фонді.

Конкуренція. Приватні ринки мають перевагу через існування конкуренції, яка підвищує ефективність їх діяльності. Але приклад реформ у країнах Латинської Америки показав, що залишається суттєва концентрація ринку, що знижує рівень конкуренції та ефективності. Причини концентрації ринку та звертання громадян до невеликої кількості адміністраторів полягають у недостатніх інформованості та (або) досвіді для прийняття важеного рішення; зосередженість громадян на безпеці та надійності адміністраторів через акцентування саме цих аспектів в рекламі та брак інформації про комісійні витрати та доходність; залучення громадян до адміністраторів через посередника (комісіонера), який зацікавлений у якнайбільшій кількості залучених осіб (наприклад, в Чілі у 1998 р. 1 посередник в середньому залучав 160 вкладників, а в Аргентині у 2001 р. навіть 225 вкладників). Вказуються навіть приклади надання хабара вкладникам посередниками для залучення до конкретного адміністратора [10, р. 9–10].

Яким чином це торкнеться України, важко зараз судити, тому що перші два роки після початку функціонування накопичувального рівня відрахування будуть акумульовані у Накопичувальному пенсійному фонді та управлятися обраними на тендерних засадах адміністраторами. Тобто особистого вибору громадянам не буде надано. Питання тут виникає в прозорості та об'єктивності саме цього конкурсного відбору адміністраторів Накопичувального фонду.

Бажання—реальність. Цей аспект стосується не тільки фінансового боку функціонування пенсійної системи, а і психологічного аспекту. Обов'язкові відрахування на майбутню пенсію сприймаються як податок на поточні доходи. І навіть незважаючи на те, що люди декларують бажання накопичувати на майбутню пенсію, за умов відміни обов'язкових відрахувань на добровільні відбувається зменшення коштів пенсійної системи. Шляхом вирішення цієї психо-

логічної проблеми може бути додавання опції вибору, що нівелює сприймання відрахувань до пенсійної системи як податку. Громадянам варто пропонувати зробити вибір: чи відрахування до державного накопичувального фонду, чи до приватного.

Вітчизняним законодавством передбачена така можливість: після двох перших років функціонування обов'язкового накопичувального рівня пенсійної системи вони зможуть залишити кошти у Накопичувальному пенсійному фонді чи обрати недержавний пенсійний фонд [2].

Зростання національних накопичень. В публікаціях економістів постають дискусії щодо впливу пенсійних реформ, спрямованих на індивідуальну участь громадян у пенсійних накопиченнях, на загальний рівень накопичень [11, р. 21; 9, р. 58]. П. Оршаг и Дж. Стігліц наполягають на чіткому поділі понять фінансування у вузькому та широкому сенсі. Стверджуючи, що у вузькому розумінні, коли накопичення громадянина, що скеровані до пенсійних рахунків, просто заміщують інші форми накопичень, збільшення цих коштів на пенсійних рахунках не призводить до збільшення національних накопичень. Також якщо для виплат пенсій використовується схема боргових зобов'язань, це теж фінансування у вузькому сенсі, за якого не досягається макроекономічного ефекту.

Р. Хольцман (R. Holzmann) вказує на можливий позитивний вплив систем фінансування, а не державних систем (PAYG) на рівень наявного капіталу та, як наслідок, на рівень ВВП. На його думку, навіть якщо не буде значного кількісного ефекту, впровадження систем індивідуального накопичення позитивно вплине на розвиток пенсійних фондів та інших фінансових установ для подальшого розвитку складного фінансового ринку. Відомо, що розвиток фінансового ринку та економічне зростання взаємопов'язані, та приклад Чілі продемонстрував, що найбільш вагомими результатами було отримано за рахунок ефективного використання наявного капіталу [8, р. 5].

Дослідження, проведені в країнах Латинської Америки показали, що дуже важко виміряти ефект пенсійної реформи на економічне зростання, по-перше, для цього необхідний значний історичний період дослідження, а по-друге, збільшення національних накопичень не є першочерговою метою здійснення пенсійних реформ [10, р. 21].

Зазначимо, що на пенсійну реформу в Україні покладають значні сподівання не тільки для вирішення проблеми розбалансованості бюджету Пенсійного фонду та забезпечення гідного рівня пенсій, а і для досягнення позитивного впливу на економіку в цілому за рахунок довгострокових інвестиційних ресурсів [4]. Вважаємо що це питання в умовах української економіки потребує додаткових досліджень: по-перше, через існування потреби в довгострокових інвестиційних ресурсах та їх ефективному використанні для забезпечення економічного зростання, по-друге, через неоднозначний рівень та характер впливу пенсійних реформ в різних країнах на їх економіку.

Регулювання. Помилки в державному регулюванні централізованих публічних пенсійних систем є однією з головних причин їх подальшого структурного реформування. Однак слід зауважити, що регулювання приватних пенсійних систем теж є питанням актуальним. Доведено, що ті країни, які мали проблеми з регулюванням державних пенсійних систем будуть мати проблеми і з приватними пенсійними системами. Досвід приватного управління пенсійними коштами вказує на необхідність гарантій держави (регулятора) з метою захисту розкрадання коштів приватних фондів [7]. Виникають питання вартості адміністрування в державних та приватних системах та захищеності пенсійних коштів.

Приватні пенсійні системи потребують ефективного регулювання для успішного фінансування пенсійних виплат та забезпечення безпеки. Дуже важливим є рівень компетентності регулятора. Цей орган повинен задовольняти ряд критеріїв: бути незалежним в своїй діяльності; мати активний, добре профі-

нансований та професійний штат; здійснювати відбір для ліцензування; співпрацювати з іншими регуляторами [9, р. 16].

Організація економічного співробітництва та розвитку (OECD – Organization of Economic Cooperation and Development) також розглядає питання управління професійними пенсійними фондами в своїх публікаціях та надає такі рекомендації: прийняття рішень на рівні збору директорів, незалежність від роботодавців, право голосу членів збори директорів, недопущення конфліктів; забезпечення незалежності висновків зовнішніх аудиторів; визначення обов'язків та відповідальності директорів; рівень особистої відповідальності в випадку некомпетентних рішень або шахрайства.

Також треба вирішити, чи регулювання буде здійснюватися органом, що регулює діяльність фінансових установ та пенсійних фондів, в тому числі, чи це буде в компетенції спеціалізованої установи.

В результаті пенсійної реформи в Україні відбудеться перехід основних регулюючих функцій від Міністерства соціальної політики до Держфінпослуг і ДКЦПФР. У зв'язку з цим необхідною є розробка перехідного плану з метою поділу та передачі обов'язків. Ймовірно, що протягом певного періоду буде існувати спільна відповідальність, наприклад, створення Ради Накопичувального фонду належить до відповідальності Мінсоцполітики, але розробкою інвестиційної декларації займаються як Держфінпослуг, так і ДКЦПФР [4].

Оподаткування. Режим оподаткування пенсійних внесків або виплат впливає на фіскальну політику, індивідуальні рішення стосовно пропорцій збереження та споживання. Система оподаткування повинна стимулювати приватні накопичення, але треба враховувати, що необхідно компенсувати зменшення накопичень на державному рівні. [12]

Варіанти побудови систем оподаткування залежать від комбінацій можливих податків: оподаткування внесків на пенсійні рахунки; оподаткування інвестиційних доходів; оподаткування пенсійних виплат.

Це можуть бути схеми звільнення–звільнення–оподаткування або оподаткування–звільнення–звільнення (така схема має назву «податок на видатки»). Або оподаткування–оподаткування–звільнення чи звільнення–оподаткування–оподаткування в рамках систем «широкого оподаткування доходів».

Аналіз існуючих систем оподаткування пенсій на прикладі 30 країн світу показав, що найбільш сприятливий режим оподаткування видатків застосовується в таких країнах: Австралія, Австрія, Чехія, Угорщина, Ірландія, Корея, Португалія, Великобританія [9].

В українському законодавстві передбачено оподаткування на стадії виплати пенсійних внесків та звільнення від стягнення податку на попередніх етапах. Докладно режим оподаткування визначений Податковим кодексом України підпунктами 164.2.15, 170.8.2 та 167.1 відповідних статей [3].

Адміністрування. Високі адміністративні витрати при управлінні пенсійними накопиченнями знижують майбутню суму пенсійних виплат.

«Будь-які адміністративні витрати накопичувальних пенсійних планів будуть впливати на розмір адміністративних видатків. Адміністративні видатки зменшують розмір інвестиційного доходу, який в іншому випадку можна було б отримати. Виражені як відсоток від активів в управлінні, здавалося б, невеликі видатки мають великий вплив на розмір пенсійних виплат. Як приклад, припустимо особа сплачує внески у розмірі 9% заробітної плати протягом 40 років до приватного пенсійного фонду і отримує на ці внески інвестиційний дохід, який на 5% перевищує рівень інфляції. Видатки у розмірі 1% активів зменшать суму накопичень при виході на пенсію на 22%, в той час як видатки у розмірі 2% від активів зменшать накопичену суму при виході на пенсію на 40%. Коли особи інвестують накопичені кошти, щоб забезпечити собі постійний дохід після виходу на пенсію, у них буде вираховано ще більше видатків» [4].

Але при жорсткому обмеженні цих витрат на державному рівні можливе зниження інвестиційної складової пенсійних накопичень.

Не всі країни при здійсненні пенсійних реформ звернули увагу на цей аспект. Наприклад, в Чілі тільки після 20 років функціонування реформованої пенсійної системи були внесені такі зміни до розмірів адміністративних видатків, що забезпечили баланс між адекватним прибутком для виконавців послуг та максимальним збільшенням суми на індивідуальних рахунках учасників.

В Україні законодавчо обмежено максимальний відсоток вирахувань з індивідуального рахунку учасника – 5% активів, накопичених на другому рівні. Але це дуже високий рівень обмежень, виходячи зі світового досвіду.

Підсумовуючи вищезазначене, підведемо підсумки стосовно тих дискусійних питань, які є актуальними для України:

1. Україною обрано шлях до структурних реформ у сфері пенсійного забезпечення, що викликані демографічними, економічними, соціальними та політичними факторами.

2. Через розбалансованість Пенсійного фонду України та демографічну ситуацію виникають проблеми ефективного перерозподілу коштів та забезпечення громадянам похилого віку конституційних норм щодо гідного рівня життя та відбувається перехід до трирівневої пенсійної системи в результаті структурної (непараметричної) реформи за паралельною моделлю.

3. Можливий вплив пенсійної реформи на економічне зростання в Україні потребує додаткових досліджень вже зараз – на етапі підготовки до впровадження обов'язкового накопичувального рівня пенсійної системи. Ця оцінка є важливою, але висновок щодо сильного позитивного впливу не може бути настільки однозначним, як це позиціонується в інформаційних матеріалах щодо пенсійної реформи в Україні.

4. На поточному етапі пенсійної реформи в Україні питання перерозподілу та закріплення регулюючих функцій є важливим та потребує значної уваги на державному рівні.

5. Питання адміністративних витрат необхідно врегулювати ще до початку функціонування обов'язкового накопичувального рівня пенсійної системи, тому що існуючі обмеження мають занадто високий рівень.

Зосередити увагу на вищезазначеному необхідно тепер, поки не почав працювати другий рівень пенсійної системи. Україна має переваги для впровадження пенсійної реформи з точки зору наявності величезного світового досвіду реформування пенсійних систем, широкого висвітлення проблем, що виникають в цьому процесі в інших країнах. Безумовно, кожна реформа особлива через особливості кожної країни, що її впроваджує, але це той випадок коли доцільним буде навчання на чужих помилках для зменшення кількості своїх, тим паче що ціною цих помилок є добробут громадян.

Список використаної літератури

1. Про заходи щодо законодавчого забезпечення реформування пенсійної системи: Закон України від 8 липня 2011 року N 3668-VI: [Електроний ресурс].- <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3668-17>

2. Про недержавне пенсійне забезпечення: Закон України від 9 липня 2003 року N 1057-IV: [Електроний ресурс].- <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1057-15>

3. Податковий кодекс України від 2 грудня 2010 року N 2755-VI: [Електроний ресурс].- <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2755-17/page>

4. Аналіз пропонованої обов'язкової накопичувальної системи.- Проект розвитку фінансового сектору, USAID, лютий 2011 р. [Електроний ресурс]: – http://www.finrep.kiev.ua/download/pillar2paper_parliamenthearings_feb2011_ua.pdf

5. Загородній А.Г. Проблеми та шляхи вдосконалення пенсійної системи України / А.Г. Загородній, Н.М. Пилипенко // *Фінанси України*. – 2010. – № 6. – С. 15–24; Коваль О.П. Особливості початкового етапу запровадження загальнообов'язкової накопичувальної пенсійної системи / О.П. Коваль // *Фінанси України*. – 2011. – № 6. – С. 73–83; Науменкова С.В. Функціонування недержавних пенсійних фондів на ринку фінансових послуг України / С.В. Науменкова // *Фінанси України*. – 2010. – № 4. – С. 3–16; Терещенко Г.М. Становлення та розвиток системи недержавного пенсійного забезпечення в Україні / Г.М. Терещенко // *Наукові праці НДФІ*. – 2009. – № 1 (46). – С. 51–57; Ткаченко Н.В. Роль недержавних пенсійних фондів у розвитку фінансового ринку України / Н.В. Ткаченко, Н.А. Цікановська // *Фінанси України*. – 2010. – № 12. – С. 69–79.
6. Barr N. *Economics of the Welfare State* / N. Barr // Oxford University Press, 2004. – 170 p.
7. Gillion C et al. *Social Security Pensions Development and Reform* / Gillion C et al. – Geneva, International Labour Organisation, 2000. – 43 p.
8. Holzmann R. *A World Bank Perspective on Pension Reform* / R. Holzmann. – World Bank, Washington DC, 1999. – 15 p.
9. Holzmann R. *New Ideas about Old Age Security: towards sustainable pension systems in the 21st Century* / R. Holzmann, J.E. Stiglitz. – World Bank, Washington DC, 2001. – 516 p.: [Електронний ресурс]. – http://www-wds.worldbank.org/external/default/main?pagePK=64193027&piPK=64187937&theSitePK=523679&menuPK=64187510&searchMenuPK=64187283&siteName=WDS&entityID=000094946_01021705482946
10. Mesa-Lago C. *Reassessing Pension Reform in Chile and other Countries in Latin America* / Mesa-Lago C. – Asian Development Bank, 2002. – 24 p.
11. Orszag P.R. *Rethinking Pension Reform: Ten Myths about Social Security Systems in New Ideas about Old Age Security* / P.R. Orszag, J.E. Stiglitz. – World Bank, Washington DC, 1999. – 48 p.
12. *Reform of Retirement Provisions: discussion document* // Department of Social Development Republic Of South Africa, 2006. – 116 p.

Исследовано, что в последние годы международные дебаты относительно проведения пенсионной реформы были вызваны значительными демографическими изменениями в странах мира, которые ставят целью повышению уровня социального обеспечения граждан. Во время осуществления пенсионных реформ очень важно изучить мировой опыт и проанализировать наилучшие возможности для определенной страны. Во всех странах последствия и механизмы функционирования пенсионных систем вызывают ряд дискуссионных вопросов и нуждаются в постоянном внимании, научном обсуждении и возможных изменениях.

Ключевые слова: *пенсионная система, пенсионная реформа, социальное обеспечение, дискуссионные вопросы, мировой опыт.*

International debate concerning pension reform over the past twenty years has been triggered by significant demographic changes in countries that offered a high degree of social security protection to its citizens. During the reforming of pension system there is very important to study the world experience and to analyze the best opportunities for the country. Consequences and mechanisms of pension system functioning are tend to the some discussion questions in all countries. It requires constant attention, scientific discussion and possible changes.

Key words: *pension system, pension reforms, social protection, world experience.*

Надійшло до редакції 5.04.2012.